

Поетична
Хмельниччина:
давнє і сучасне

**ЛИСТЯ
ДРЕВНЬОГО ДРЕВА**

ЛИСТЯ ДРЕВНЬОГО ДРЕВА

Твори поетів 16-17 століть,
котрі жили і працювали
на Поділлі

"Доля"
Хмельницький
1996

Зміст

Ісайя Кам'янчанин - зачинатель полемічної літератури	5
Поетичний переспів "Листа до великого князя Московського Івана Васильовича"	7
Плач	9
 На чатах віри православної (Герасим Смотрицький)	 11
Із Біблії. Остріг, 1581 р.	12
Плутархус	14
 Поет, учений, полеміст (Меле тій Смотрицький)	 15
Лямент у світа вбогих...	16
 Дем'ян Наливайко	 19
Про час	19
До того, хто доброго сумління	20
На старожитний клейнот...	21
 Петро Попович-Гученський	 22
Вірші нищенськії утішніі	24

ІСАЙЯ КАМ'ЯНЧАНИН - ЗАЧИНАТЕЛЬ ПОЛЕМІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ісайя Кам'янчанин (світське ім'я Яким) народився близько 1531 року в місті Кам'янці-Подільському. З дитячого віку залишився сиротою. Православні батьки, очевидно, вплинули на формування його світогляду, бо невдовзі Яким полишає місто над Смотричем і оселяється в Молдавії, де на той час православна церква відігравала визначну роль в духовному світі.

У ніжному віці його тепло приймає духівництво Кипріянового монастиря. Тут він постригся у ченці, прибравши ім'я Ісайї. Там же єпископом Макарієм Ісайя був рукоположений в сан дяка. Жадібний до знань, Кам'янчанин знайомиться з книгами монастирської бібліотеки. Його навчителями, духовними окормлювачами були єпископ Макарій (Торг), ігумен Євфимій - культурні і громадські діячі землі Молдавської - вони підтримували тісні зв'язки з Україною.

Після набуття знань Ісайя повертається на рідну землю, деякий час живе у Києво-Печерській лаврі, прилучається до літературно-освітнього кола. І знову переїзд - до Вільно. Зближається з членами білоруського літературно-наукового гуртка. Друзі доручають Ісайї роздобути слов'янські рукописи Біблії. Григорій Ходкевич і Євстафій Волович споряджають на свої кошти Кам'янчанина до Москви. Дбаючи про заснування друкарні і розвиток кириличного книгодрукування, єдність православної віри, з відома митрополита Київського Сильвестра Ісайя Кам'янчанин в липні 1561

року прибув до Москви. Тут він мав намір в царському книгосховищі знайти російську Біблію, щоб її передрукувати. Але не так сталося, як гадалось. Сам письменник згадує, що в Казані "чужому і невідомому краї" його наздогнало нещастя, а саме: Кизіцький митрополит Іосафат (посланець Костянтинопольського патріархата) звів наклеп на Ісайю, звинувативши у латинських ересях. І через місяць, тобто в серпні 1561 року, культурного місіонера з України було заарештовано.

Ісайя спершу опинився у Володді, згодом, висланий до Ростова. Багато літ перебував у неволі, звідси надсилав "на волю" листи, послання, релігійно-філософські медитації, що набували широкого розголосу. Їхні твори стали відомими Іванові Федорові (Федорову). "Духовний розум" нашого земляка прозріливо постав у післямові львівського "Апостола" (1574).

Лише через двадцять один рік після ув'язнення, 1582 року Ісайю Кам'янчанина викликав на розмову цар Іван Грозний і подарував волю за широку ерудицію, начитаність. Але на Україну не відпустив, бо він був потрібен Росії як людина високоосвічена і глибокий знавець богослов'я.

На чужині Ісайя продовжував підтримувати зв'язки з білоруськими діячами культури. Сучасники поважали подолянина за ясний розум, захист православ'я, літературний хист. Насьогодні відомі полемічні антикатолицькі писання, як поетичні переспіви, особливо "Плач". А ще він написав листи із описами життя і подорожі до Москви (1560-1580), переклав Тлумачення Феофілакта Болгарського на Євангеліє Матвія, Марка і Луки у двох томах (1590). Твори Кам'янчанина користувались великою популярністю на Україні.

Помер письменник в Ростові після 1592 року. В історії української літератури він постає як зачинатель полемічних творів, східно-слов'янський культурно-освітній діяч XVI століття.

У книзі пропонуються уривки з "Листа" до Івана Грозного, "Плач" - останній твір, датований автором березнем 1566 року. Переклад зі старослов'янської на сучасну українську мову здійснено вперше.

Поетичний переспів

"Листа до великого князя

Московського Івана Васильовича"

(Скорочено в перекладі зі старослов'янської)

Вірую в єдиного. Бога Отця, Вседержителя
Творця.

Неба й землі, всього видимого і невидимого.

І в єдиного Господа, Ісуса Христа, Сина
Божого, Єдинородного, від Отця рожденного
перед усіма віками.

Світло від світла, Бога істинного від Бога
істинного, рожденного, нествореного,
єдинородного з отцем, що через нього все
сталось.

Він задля нас, людей, і задля нашого
спасіння зійшов із небес, і тіло прийняв від
духа святого й Марії Г'ви, і стався чоловіком.

І був розп'ятий за нас при Понтії Пілаті,
і страждав, і був похований.

І воскрес на третій день, як було написано.

І вознісся на небо, і сидить праворуч Отця.

І вдруге прийде у славі судити живих і
мертвих, а царству його не буде кінця.

І в духа живого Господа животворного, що

від Отця походить, що з Отцем і Сином
рівнопоклінний, що говорив через пророків.

В єдину святу, соборну й апостольську
Церкву.

Визнаю одно хрещення на відпущення
гріхів.

Чекаю воскресіння мертвих і життя май-
бутнього віку. Амінь.

Самого ж себе влаштовано в чин пастуха
і поступився царським володінням свого Риму,
великому місту, і перемістилося царське ве-
лике володіння на прекрасне Візантійське
місце, і повелів там же заснувати місто, і
нарекли його Новим Римом.

Господь наш Ісус Христос не вимагав
очищення,

але лик свій дав тричі занурити

і у три лика хрестити, во ім'я отця, амінь,
і сина, амінь, і святого духа, нині і прісно,
і навіки вічні, амінь, а не зверху голову
водою поливати.

ВО ЄДИНУ СВЯТУ СОБОРНУ І

АПОСТОЛЬСКУ ЦЕРКВУ

Ми сповідуємо семистопове вчення святих
вселенського Собору й інших помісних. Гово-
рить-бо великий Євлогій папа Олек-
сандрійський таке: "А ще, хто від дозволених
богоносним, батьком спокуситься за-
сумніватися, то таке зватиметься видовищем,
злочином і зрадою стосовно Бога, безчестям".
Є чимало такого в законі Божому.

Коли ж розпочався папський розкол у
церкві Божій, тоді зумисне і завжди це в
службу вноситься.

Що каже боголюбивий цар? Подяку поси-
лає всемогутньому Богові і його святим
угодникам Петрові і Павлові, як верховним

апостолам, і славить великого Сильвестра благочестю перед усім сикглитом своїм, руками власними зніме з голови своєї царську діадему та інше достоїнство і покладе на голову його, не забуваючи приказувати. І наказує усьому сикглиту своєму зі всім благоденством почитати його й уступати, звичайно, всевишній його царській владі. Самого ж себе влаштовано чин пастуха і поступився царським володінням свого Риму, великому місту, і перемістилося царське велике володіння на прекрасне Візантійське місце, і повелів там же заснувати місто, і нарекли його Новим Римом.

До того ж сповідування ангельської харчі тілесні і причастя кров'ю і тілом нашого Ісуса Христа щонеділі від руки ангела господнього приймаю, і тим бо святу похвалу складаю на віки, і не мого неосвіченого розуму...

ПЛАЧ

(уривок)

Що ж є зло на землі? Смерть?

Але не біймось, бо скоро знайдемо вічність.

Обман? Тіштеся, коли вас оббріхують.

І чекає вас мзда на н.бі.

Пограбування? Господь дав, Господь взяв і
все це виходить з
утроби матері.

Ув'язнення? Господня є земля і воля його.

Відкидаю задоволену жагу - і обожнюю
всевишні почесті.

Бачу біду і навіти - думаю про всевишній

вінець. А ще ж ти ця, темнице в землі
Московській тісна, не затишна й повита
смутом - простір же і будь-які радощі
невимовні, й прохолода в місті цьому грядущо-
му переповнює, у ньому ж краса споруд
кам'яних всіляких, і доброта його неоспівана,
і розуму нашому незбагненна, бо ж створене
місто руками нашого Владики, його древнього
праведного Товія. Найсвітліший же образ його
могутній Син, який ніколи в Патлюсях не
був ув'язнений.

Гірке ув'язнення, але солодкий рай, у якому
прекрасні, пахучі квіти і пташки щебечуть.
Чекаю смерті - безсмертям живу.

Немає іншого шляху, окрім спасіння, зара-
ди цього варто терпіти смуток, покладаючи
надію на прийдешні блага.

*(Переклав зі старослов'янської
Віталій МАЦЬКО).*

НА ЧАТАХ ВІРІ ПРАВОСЛАВНОЇ

Чільне місце в історії української культури і літератури, зокрема, посідає подолянин Герасим Смотрицький. З його ім'ям пов'язана ціла епоха української полемічної літератури, культурно-освітнього розвитку Острога, центром якого стала місцева школа.

Народився письменник в першій половині XVI ст. (близько 1548 р.) у шляхетській родині в селі Смотричі нині Дунаєвецького району. Кандидат історичних наук Віктор Прокопчук в науковій бібліотеці імені Салтикова-Шедріна віднайшов збірник середини XVI століття, в якому є полемічні трактати і підпис: "Писав дяк Данило в граді Смотричі". Вчений викладає ймовірність, що Данило є батьком Герасима Смотрицького, який був книжником, дитиноучителем.

Навчався в кам'янецькій школі, де отримав освіту підвищеного типу, знання риторики, граматики, філософії. Герасимові Даниловичу, талановитому учневі, кам'янецький магістрат 1576 року запропонував посаду міського писаря. Цю посаду, за свідченням Мелетія, батько обіймав "за трьох старостів".

Прихильники освіти гуртувалися довкола князя Костянтина Острозького. Саме Герасим Смотрицький потрапив у поле зору князя, який 1580 року запросив його очолити Острозьку академію. Там же подолянин керував науково-літературним і видавничим гуртком, до якого входив Іван Федорович (Федоров).

Визначне місце в культурно-освітньому житті всього слов'янського народу належить Герасимові Смотрицькому, як головному редакторові Острозької "Біблії" (1581) та "Азбуки" (1578).

Доступ до інших частин книги можливий лише зареєстрованим користувачам Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки з використанням послуги електронна доставка документів: <http://ounb.km.ua/poslugi/edd/index.php>